

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
ասպիրանտների և հայցորդների
նստաշրջանի
նյութերի ժողովածու

2(2) 2018

Երևան
2019

Հրատարակության է երաշխավորել Երևանի պետական
համալսարանի գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝

իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Խմբագրակազմ՝

*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբրուզյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան*

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝ ՀՀ,
0025, Երևան, Ալեք
Մանուկյան 1, ԵՊՀ
իրավագիտության
ֆակուլտետ
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.ysu.am
publishing.ysu.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 26,25 մամուլ:

Տպարանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2019

Հանձնված է տպագրության՝
02.05.2019

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Գևորգ Վիրաբյան

ՊԵՏՆՈՒՄՊՅՈՒՄՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ
ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ7

Ռոզա Աբաջյան

«ՄՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԱՅԻ» ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ ԵՎ
ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԵՐԻ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵՐՆԴԻ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ (1918-1926 ԹԹ.).....42

Տաթևիկ Նահապետյան

ԴԵՄՈՒՍԸ ՈՐՊԵՍ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՀԱՐՈՒՑՄԱՆ
ՀԻՄՔ52

Մոսե Բարսեղյան

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ՝ ՄԱՐԴՈՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐՈՎ ԵՎ ԱՋԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ
ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՐՈՇ
ՀԱՐՑԱԴՐՈՒՄՆԵՐ.....63

Արմինե Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՄԲ ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ
ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ77

Մոսի Ալեքսանյան

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՐՑԱԽԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԿՈՂՄԻՑ.....88

Քրիստինե Գաբուզյան

ՀԱՅՑԱՅԻՆ ՎԱՂԵՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ.....101

Արթուր Վարդանյան

ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎԸ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻ
ՅՈՒՐԱՀԱՏՈՒԿ ՏԵՄԱԿ.....122

Եվա Սադոյան	
ԶԲՈՍԱՇՐՋԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՏՈՒՑՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ	137
Ռուբինա Պետրոսյան	
ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԽՆԱՄԱՏԱՐ ԸՆՏԱՆԻՔԸ ՈՐՊԵՍ ԱՌԱՆՅ ԾՆՈՂԱԿԱՆ ԽՆԱՄՔԻ ՄՆԱՅԱԾ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԽՆԱՄՔԻ ԵՎ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՆԵՐ (ԻՐԱՎԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)	153
Մամինե Պետրոսյան	
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲԱԺՆԱՅԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔՈ ԳՏՆՎՈՂ ԳՈՒՅՔԻ ՏՆՕՐԻՆՈՒՄԸ	178
Աշխեն Սողոմոնյան	
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾԱՐՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՅ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ	192
Էդգար Կարապետյան	
ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ԲՈՒՆԻ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔԸ, ՎԻՃԱԿԸ ԵՎ ՇԱՐԺԸՆԹԱՅԸ ՀՀ-ՈՒՄ	210
Նունե Հայրապետյան	
ՄԵԴԻԱՑԻԱՅԻ (ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ) ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՊՐՈԲԱՅԻՈՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹ.....	222
Լիանա Եղիգարյան	
ՊԱՏԻԺ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆՈՐԵՆ ՉԿԻՐԱՌԵԼԻՄ ՄԱՀՄԱՆՎԱԾ ՓՈՐՁԱՇՐՋԱՆԻ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԻ ԵՎ ԴՐԱՆՅ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՈՐՈՇ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ.....	233

Ռոզա Աբրահամյան

ԱՆՉԱՓՈՒՄ ԴԱՏԱՊԱՐՏՅԱԼՆԵՐԻ ՆԿԱՏԱՄԲ
ԱԶԱՏԱԶԳԿՄԱՆ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿՄԱՆ ԵՎ
ԱՆՀԱՏԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ.....247

Սրբուհի Գալյան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՆԿԱՏԱՄԲ ԿԻՐԱՌՎՈՂ
ՊԱՏԻՇՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ.....259

Տիգրան Ղազարյան

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԻ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ
ՆԱԽԱՁԵՌՆԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....269

Անի Դանիելյան

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՅԻ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.....293

Առնուլդ Վարդանյան

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ
ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ
ՏԱՐԲԵՐԱԿՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....310

Անի Զիլինգարյան

ՊԱՐՏԱՎՈՐԵՑՄԱՆ ԵՎ ՈՉ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ՎԻՃԱՐԿՄԱՆ
ՀԱՅՑԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ327

Լիլիթ Պետրոսյան

«EX OFFICIO» ՄԿՁԲՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ
ՓՈՒԼՈՒՄ340

Անի Միքայելյան

ԸՆԴԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻ ԽԱԽՏՄԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՀԱՐՈՒՑՄԱՆ ՓՈՒԼՈՒՄ.....354

Տիգրան Դադունց

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ
ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ԱՆՁԱՆՑ ՀՈՂԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԴԱՏԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ370

Տաթևիկ Սարուխանյան

ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ՝ ՈՐՊԵՄ ՎԵՃԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ
ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔԱՅԻՆ ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ386

Գրիգոր Չոբանյան

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՔՆԻՇԻՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ԳԼՈՔԱԼԻԶՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ405

**ԱՆՉԱՓԱՀԱՍ ԴԱՏԱՊԱՐՏՑԱԼՆԵՐԻ ՆԿԱՏԱՄԲ
ԱԶՍԱՁՐԿՄԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿՄԱՆ
ԵՎ ԱՆԱՀՍԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ**

Ռոզա Աբրահամյան¹

Ամբողջ աշխարհում երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում առաջնային նշանակություն ունեն անչափահաս դատապարտյալների իրավունքների ապահովումն ու պաշտպանությունը²:

Նախ և առաջ ցանկանում ենք ներկայացնել անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ ազատագրկման ձևով պատժի կատարումը տարբերակելու և անհատականացելու վերաբերյալ հարցերի իրավական կարգավորման զարգացումը՝ նշելով, որ ողջ պատմության ընթացքում Ռուսաստանում, այդ թվում՝ արտասահմանում /Բուլղարիայի, նախկին ԳԴՀ և Մեծ Բրիտանիայի օրինակով/, անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ ազատագրկման ձևով պատժի կատարումը տարբերակելու և անհատականացնելու վերաբերյալ հարցերը ենթարկվել են իրավական կարգավորման հետազոտության:

Անդրադառնալով անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ պատժի կատարման գործընթացում տարբերակում և անհատականացում կիրառելու պատմական փորձի մասին այլ աղբյուրների հետազոտությանը՝ նշենք, որ, օրինակ, մինչհեղափոխական Ռուսաստանի քրեական դատավարությամբ անչափահաս և չափահաս հանցագործների նկատմամբ կիրառվող հարկադիր ներգործության բնույթը և աստիճանն ունեցել են աննշան տարբերություններ: Անչափահաս կալանավորներին պահելու համար առանձին հաստատություններն ստեղծվել են մեծ դժվարությամբ, իսկ եղածներում չեն ապահովվել այդ կատեգորիայի անձանց նկատմամբ պատժի կատարման տարբերակումն ու անհատականացումը:

¹ ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, գիտական ղեկավար պրոֆ. Ն. Խաչիկյան:

² «Ազատագրկվածներ» հասկացությամբ մատնանշվում են անչափահաս կալանավորված անձինք և դատապարտյալները:

Խորհրդային պետության կազմավորման ժամանակաշրջանում ստեղծվել է անչափահասների համար մասնագիտացված ուղղիչ հաստատությունների համակարգ, և կատարվել է դատապարտյալների այդ կատեգորիայի նկատմամբ պատժի կատարումը տարբերակելու և անհատականացելու ուղղիչ ներգործության տարբեր միջոցների փորձարկում: Նշված հաստատությունների զարգացումն ընթացել է պատժի կատարումը տարբերակելու աստիճանական խորացման ուղղությամբ՝ առաջին հերթին հաշվի առնելով դատապարտյալների տարբեր կատեգորիաների հասարակական վտանգավորության աստիճանների միջև առկա տարբերությունները: Այդ մասին են վկայում, մասնավորապես, ՌԽՖՍՀ՝ 1970 թվականի ուղղիչ-աշխատանքային օրենսգրքի այն դրույթները, որոնցով նախատեսվում էր անչափահասների դատախարակչական-աշխատանքային գաղութների բաժանում՝ ըստ ընդհանուր և ուժեղացված ռեժիմների, որոնք տարբերվում էին կալանքի պայմաններով:

Այժմ ներկայացնենք նաև պատմական տվյալներ՝ արտասահմանյան մի շարք երկրներում անչափահասների նկատմամբ ազատագրկման ձևով պատժի կատարման իրավական կարգավորման վերաբերյալ: Այսպես՝ 1997 թվականի հուլիսի 1-ին գործողության մեջ դրված և ներկայումս գործող ՌԴ ՔՂՕ-ն էականորեն ընդլայնել է ազատագրկման դատապարտված անչափահասների իրավական կարգավիճակը՝ դրանով իսկ ստեղծելով ավելի լայն հնարավորություններ այդ կատեգորիայի իրավախախտների նկատմամբ պատժի կատարումը տարբերակելու և անհատականացնելու համար: Ինչպես Ռուսաստանում, այնպես էլ Մեծ Բրիտանիայում պատժի համակարգի զարգացումը տեղի է ունեցել անչափահասների համար հատուկ հաստատությունների ստեղծման ուղղությամբ:

Անգլիական պատժիչ-ուղղիչ համակարգում հատուկ տեղ էին զբաղեցնում «դատախարակչական կենտրոնները», որտեղ ուղարկվում էին հանցագործությունների համար 1-ից մինչև 6 տարի ժամկետով դատապարտված 14-ից մինչև 21 տարեկան պատանիները: Դրանց տարատեսակ էին կալանատները, որոնցում կալանավորվածներին պահելու ժամանակն ավելի կարճ էր: Հետաքրքրություն կարող է ներկայացնել անչափահաս իրավախախտների հետ

տարվող աշխատանքը, որը կառուցվում էր խիստ անհատական, ինքնատիպ և, ինչո՞ւ չէ, նաև առաջադեմ համակարգի հիման վրա: Համակարգի էությունն այն էր, որ դատապարտյալներին տրվում էին, այսպես կոչված, «ստուգման բալեր», որոնց քանակությունն ավելանում կամ պակասում էր՝ կախված նրանց վարքագծից: Բալերի որոշակի քանակի դեպքում կարող էր լուծվել կալանքի պայմանները բարելավելու կամ վաղաժամկետ ազատելու հարցը:

Պակաս հետաքրքիր չէ Արևելյան Եվրոպայի որոշ երկրներում անչափահասներին պահելու համար նախատեսված ազատագրկման վայրերի համակարգի փոխակերպումը, որոնցում անցած դարաշրջանի 60-70-ական թվականներին աստիճանաբար կյանքի է կոչվել «պատժի կրման կազմակերպումը» կամ «հատուկ հաստատություններում դաստիարակչական բնույթի հարկադիր միջոցների կիրառման» սկզբունքը: Այս հաստատություններում անչափահասներին նախապատրաստել են հանրորեն օգտակար գործունեության, կատարվել է նրանց ուղղմանն ու վերադաստիարակությանն ուղղված բովանդակային աշխատանք:

Այսպես՝ Բուլղարիայի օրենսդրությունը (1968 թ. ԲՕ, 1969 թ. օրենքը՝ «Պատիժների կատարման մասին») հետապնդել է անչափահասներին վերադաստիարակելու և նրանց հանրորեն օգտակար աշխատանքի նախապատրաստելու նպատակ: Անչափահաս դատապարտյալները պահվել են, այսպես կոչված, ընդհանուր և խիստ ռեժիմի ուղղիչ հիմնարկներում, որոնցում առանձնացվել են դատապարտյալների տարբեր կատեգորիաներ՝ ըստ կատարված հանցագործության ծանրության: Ուղղիչ հիմնարկներում կիրառվել է երկու տեսակի ռեժիմ՝ ընդհանուր և խիստ, որոնցում նախատեսվել է առանձին պահում, այդ թվում՝ աշխատանքի, զբոսանքների և այլ ընդհանուր միջոցառումների ընթացքում՝ բացառությամբ ուսուցման: Տարբերություններ են եղել նաև պահպանության և հսկողության բնույթի, արտաքին աշխարհից մեկուսացման աստիճանի և դատապարտյալների կյանքի պայմանների ու կենցաղի ինքնատիպության միջև՝ կախված պահելու ռեժիմի տեսակից: Պատիժը կրելու ընթացքում ընդհանուր ռեժիմը կարող էր փոխարինվել խիստ ռեժիմով փախուստ /կամ փախուստ կատարելու փորձ/ կամ այլ դիտավորյալ հանցագործություն կատարելու, անչափահասին ռեժիմի չարամիտ խախտող ճանաչելու դեպքում: Եվ հա-

կառակը՝ իրականացվել է անչափահասների տեղափոխում խիստ ռեժիմից ընդհանուր ռեժիմի երկու ամսվա ընթացքում լավ վարքագիծ ցուցաբերելու պայմանով¹:

Ուղղիչ հիմնարկներ նոր տեղափոխված դատապարտյալների համար կազմակերպվել են ընդունելության բաժանմունքներ, որտեղ գտնվելու ժամանակ նրանք մեկ ամսվա ընթացքում հետագոտվել և վերահսկվել են հոգեբանի, դաստիարակչի և բժշկի կողմից: Ընդ որում՝ առաջին անգամ դատապարտյալները տեղավորվել են արդեն պատիժը կրած անձանցից առանձին: Հենց այդ ժամանակահատվածում էլ նրանք ազատազրկման ձևով պատիժ կրելու սկզբնական փուլում անցել են «սկզբնական տարբերակման և անհատականացման գործընթաց»: Նախատեսվել են վերոնշյալ դատապարտյալներից աշխատանքային խմբերի ստեղծում և նրանց կիսաազատ ռեժիմի տրամադրում: Լավ վարքագիծ դրսևորելու պայմանով նրանք կարող էին ուղարկվել աշխատանքի պետական արտադրական ձեռնարկություններում կամ շինարարական օբյեկտներում:

Մոտավորապես այդ ժամանակ (1968 թ. հունվար) ԳԴՀ-ում նույնպես ընդունվեցին նոր քրեական օրենսգիրք, քրեական դատավարության օրենսգիրք, ինչպես նաև «Ազատազրկման ձևով պատիժը կատարելու մասին» օրենքը: ԳԴՀ ՔՕ-ն նախատեսում էր ազատազրկման երեք տեսակ.

1. այսպես կոչված «երիտասարդական կալանք» (կարճաժամկետ կարգապահական միջոց, որն անհրաժեշտ է անչափահասի բացասական զարգացումը թույլ չտալու համար և կիրառվում է, եթե կատարվել է ռոնձգություն հասարակական և պետական կարգի դեմ),

2. «յուզենդիսուզում» տեղավորում (հատուկ «երիտասարդական տուն»)՝ քրեական պատժի միջոց, որը կապված է ազատազրկման հետ, բայց բառի ոչ ամբողջ իմաստով,

3. անչափահասների ազատազրկում (իրական իմաստով):

«Ազատազրկման ձևով պատիժը կրելու մասին» օրենքին համատասխան՝ անչափահասները կարող էին դատապարտվել

¹ См. u **Бриллиантов А.В.**, Дифференциация наказания и степень исправления осужденных к лишению свободы, М., ВНИИ МВД РФ, 1997, էջ 100:

պատժի 14 տարեկան հասակից, իսկ պատիժը կատարվում էր, այսպես կոչված, «հատուկ» և «ինքնուրույն պատժիչ-ուղղիչ հաստատություններում» պատժի կատարման մասին ընդհանուր կանոնների հիման վրա տարբերակված կերպով: Կարևոր է սահմանվող ռեժիմի տարբերակումը՝ ըստ խստության բնույթի կամ աստիճանի: Այսպես՝ առանձնացվել է ռեժիմի երեք տեսակ՝ թեթևացված, ընդհանուր և խիստ: ԳԴՀ-ում, ինչպես Բուլղարիայում, անչափահասների համար սահմանվում էր ուղղիչ հաստատություններում մնալու տարիքային և, կարելի է ասել, այսպես կոչված, «գործոնային» սահման, որը սահմանափակվում էր՝

ա) կրթական գործընթացի ցիկլի ավարտով,

բ) դատապարտյալի 21 տարին լրանալով,

գ) դպրոցական, մասնագիտական, ընտանեկան դաստիարակության, կրթության և անհատական զարգացման էական թերությունների վերացմամբ:

Ընդհանուր առմամբ նախկին ԳԴՀ-ում անչափահասների նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատժի կատարման տարբերակման և անհատականացման փորձը կարող է բավականին հետաքրքիր ճանաչվել: Համաձայն «Ազատազրկման ձևով պատիժների կատարման մասին» օրենքի (1968 թ. հունիսի 15-ի խմբագրությամբ)՝ դատապարտյալները բաժանվում էին դաստիարակչական խմբեր կոչվող 20 հոգանոց խմբերի, որոնց ծրագրերը ներառում էին քաղաքացիաիրավական դաստիարակություն, ներգրավում աշխատանքի մեջ, դաստիարակչա-մշակութային ծրագիր, անհատական աշխատանք, ընդհանուր կրթական և մասնագիտական ուսուցում: Բացի այդ՝ լայնորեն կիրառվել է տույժերի համակարգը, որը վկայում է այն մասին, որ անչափահասների նկատմամբ պատիժը կատարելիս իսկապես պահպանվել է անհատական մոտեցումը: Դրանցից առավել խիստը կալանքն է, այդ թվում՝ մեկուսի: Յուրաքանչյուր ռեժիմի համար այն եղել է տարբեր (9-ից մինչև 18 օր):

Երկար ժամանակ Ռուսաստանում բացակայել է անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ պատժի կատարումը տարբերակելու և անհատականացնելու իրավական կարգավորումը: Դրա հետ մեկտեղ հասարակության և պետության մոտ անչափահաս դատապարտյալներին ուղղելու անհրաժեշտության և այդ

նպատակով ազատագրված վայրերի համակարգը կատարելագործելու գիտակցության ձևավորումը XIX դարի երկրորդ կեսին հանգեցրեց Ռուսաստանում նշված կատեգորիայի դատապարտյալների նկատմամբ ազատագրված ձևով պատժի կատարման համար նախատեսված առանձին ուղղիչ հաստատությունների ստեղծմանը, ինչպես նաև պատժի կատարումը տարբերակելու և անհատականացնելու այլ հիմքերի ամրապնդմանն ու իրագործմանը:

Ռուսաստանում, ինչպես նաև արտասահմանյան շատ երկրներում պատժիչ համակարգի զարգացումն ընթացել է անչափահասների համար ուղղիչ հաստատությունների զարգացման, դրանցում պահելու պայմանների կարգավորման և հետագա հումանիզացման, անչափահասների վրա ուղղիչ ազդեցության ուժեղացման, պատժի կատարման տարբերակումն ու անհատականացումը խորացնելու ուղղությամբ¹:

Այժմ անդրադառնանք անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ ազատագրված ձևով պատժը կատարելու տարբերակման և անհատականացման սկզբունքների հիմնական դիրքորոշումներին՝ հաշվի առնելով սոցիալ-իրավական և քրեակատարողական չափանիշները:

Քրեակատարողական հիմնարկներում պահվող դատապարտյալների խմբավորում կատարելու շրջանակներում առաջին հերթին պետք է ելնել դեռահաս տարիքի յուրահատկություններից՝ հաշվի առնելով, որ դեռևս վերջնականորեն չի ձևավորվել անչափահասի հոգեկան աշխարհը, սոցիալական և բարոյական հիմքերը գտնվում են ձևավորման շրջանում, իսկ անչափահասների անձնային առանձնահատկությունների միջև էական տարբերությունները շատ դեպքերում պայմանավորված են նրանց միջև եղած տարիքային տարբերությամբ:

Ուսումնասիրելով ՌԴ քրեական օրենսգիրքը՝ կարող ենք անդրադառնալ այն հոդվածներին, որոնք թույլ են տալիս դատարակչական գաղութներում պահվող դատապարտյալներին

¹ См. и Телегин А.А., Правовые и организационные основы дифференциации лиц, содержащихся в местах лишения свободы, в период с 1917-1953 годы: Дис. канд. юрид. наук, М., Академия управления МВД РФ, 1997, էջ 123:

բաժանել երեք տարիքային խմբերի՝ 16-ից մինչև 18 տարեկան անչափահասներ և 18-ից մինչև 19 տարեկան անձինք, որոնք տարբերվում են քրեաիրավական ազդեցության միջոցների ընկալման առանձնահատկություններով՝ կապված հոգեկան և ֆիզիկական զարգացվածության տարբերությունների հետ, 14-ից մինչև 16 տարեկան անչափահասներ: Մակայն նշված խմբերի նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատիժը կատարելու տարբերակումն իրականացվում է աննշան չափով: Ըստ կատարված հետազոտությունների արդյունքների՝ 18-ից մինչև 21 տարեկան անձանց թիվը կազմում է ԴԳ պահվող դատապարտյալների ընդհանուր թվի 25 %-ը, ինչը վկայում է ազատազրկման դատապարտված չափահաս և անչափահաս դատապարտյալներին առանձին պահելու վերաբերյալ օրենսդրական պահանջների խախտման մասին (ՌԴ ՔԴՕ 80-րդ հոդվածի 1-ին մաս)¹:

Դրա հետ մեկտեղ բացասական ենք գնահատում ազատազրկման դատապարտված անչափահասների նկատմամբ պատժի կատարման տարբերակման այնպիսի պայմանի բացակայությունը, ինչպիսին է նրանց առանձին պահելը՝ կախված կատարած հանցագործության բնույթից և հանրային վտանգավորության աստիճանից, նշանակված պատժի ժամկետից, ազատազրկման ձևով պատիժ կրելու փորձի առկայությունից:

Վերոնշյալի հիման վրա դաստիարակչական գաղութներում դատապարտյալների դասակարգումը որոշելիս առաջարկում ենք ելնել դեռահաս տարիքի առանձնահատկություններից. ընդ որում՝ ուշադրություն դարձնել անչափահաս դատապարտյալների խմբավորման հիմքում դրված չափանիշներին, որոնց իրավական ամրագրումը թույլ կտա տարանջատել դատապարտյալների քննարկվող կատեգորիան հարաբերականորեն միասեռ խմբերի, որոնք կտարբերվեն հանրային վտանգավորության աստիճանով (ինչպես դատապարտման պահին, այնպես էլ պատիժը կրելու ընթացքում), նրանց նկատմամբ կիրառվող ուղղիչ ազդեցությունն ընկալելու առանձնահատկություններով և հնարավորություններով:

¹ St' u **Санташов А.Л.**, Исполнение лишения свободы в отношении несовершеннолетних: вопросы законодательной техники и дифференциации: Дис. канд. юрид. наук, Ярославль, 2006, էջ 201:

Ուշադրություն դարձնելով անչափահաս դատապարտյալների խմբավորման չափանիշներին, որոնց հիման վրա իրականացվում է ազատագրկման ձևով պատժի կիրառման տարբերակումը, ցանկանում ենք առանձնացնել անչափահասների խմբավորման չափանիշների երկու տեսակ՝ սոցիալ-իրավական և քրեակատարողական: Ընդ որում՝ սոցիալ-իրավական չափանիշների շարքին կարելի է դասել հետևյալ հատկանիշները՝ դատապարտյալի անձը, նրա սոցիալ-իրավական կարգավիճակը ինչպես պատժի նշանակման պահին, այնպես էլ այն կատարելու ընթացքում բնութագրող հատկանիշները, նրա կողմից կատարված հանցագործությունը բնութագրող հատկանիշները (տարիքը, սեռը, կատարած արարքի բնույթը և հանրային վտանգավորության աստիճանը, կատարված հանցագործության մեղքի ձևը, նախկինում ազատագրկման ձևով պատիժ կրելը, դատվածությունը և այլն): Իսկ քրեաիրավական չափանիշների շարքին կարող ենք դասել պատիժը կրելու ընթացքում դատապարտյալների դրսևորած վարքագիծը, նրանց անձի փոփոխությունները բնութագրող հատկանիշները (աշխատանքի, ուսուցման, ինքնուրույն գործող կազմակերպությունների աշխատանքին մասնակցելու նկատմամբ վերաբերմունքը, պատիժը կրելու սահմանված կարգի խախտումների առկայությունը և այլն):

Քրեակատարողական չափանիշները թույլ են տալիս դատապարտյալներին խմբավորել ըստ դրական բնութագրվողների, բացասական բնութագրվողների և պատիժը կրելու սահմանված կարգը չարամտորեն խախտողների:

Մեր կարծիքով՝ տարբերակման տարբեր պայմանները կարևոր դեր են խաղում անչափահասների մոտ օրինապաշտ վարքագիծ խթանելու, նրանց ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու հարցում: Չնայած տարբերակման օրենսդրական ամրագրմանը, որն արտահայտվում է դատապարտյալների համար դաստիարակչական գաղութում պահելու տարբեր պայմանների փոփոխության մեջ, խրախուսանքի ու տույժի միջոցների համակարգում և դատապարտյալի վարքագծի հաշվառմամբ նրա իրավական կարգավիճակը փոփոխելու հնարավորություն ընձեռող այլ միջոցներում, այնուամենայնիվ, դեռևս առկա են մի շարք թե-

բություններ ինչպես այդ միջոցների իրավական կարգավորման, այնպես էլ դրանց գործնական կիրառության հարցում:

Դաստիարակչական գաղութներում պահելու արտոնյալ, թեթևացված, ընդհանուր և խիստ պայմանների միջև տարբերությունների իրավական կարգավորման թերությունները վերացնելու նպատակով, որոնք արտահայտվում են քանակական հատկանիշների անհամաչափ հարաբերակցության մեջ :

Անդրադառնանք նաև կոնկրետ դատապարտյալի նկատմամբ նշանակված պատժի և ուղղիչ ներգործության միջոցների բովանդակությունը սահմանող քրեական ու քրեադատավարական օրենսդրության առանձին դրույթներին՝ հաշվի առնելով դատապարտյալի անձի առանձնահատկությունները, պատիժը կրելու ընթացքում նրա դրսևորած վարքագիծը, ուղղիչ ներգործության միջոցների նկատմամբ նրա վերաբերմունքը, ցուցաբերվող ուղղիչ ներգործության ընկալման աստիճանը և հնարավորությունները:

Մեր կարծիքով՝ անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ ազատագրկման ձևով պատժի կատարման անհատականացում իրականացնելիս դժվարությունները շատ դեպքերում պայմանավորված են տվյալ կատեգորիայի անձանց նկատմամբ օրենքում պատժի կատարման տարբերակման ամրապնդման թերություններով, դաստիարակչական գաղութներում հանրային վտանգավորության տարբեր աստիճան ունեցող դատապարտյալներին առանձին պահելու հնարավորության բացակայությամբ:

Անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ ազատագրկման ձևով պատժի կատարման անհատականացումը պետք է հիմնված լինի ոչ միայն պատիժը կրելու ընթացքում դատապարտյալի անձի առանձնահատկությունների բազմակողմանի հետազոտության, այլև դատապարտյալի վարքագծի, նրա կողմից պատիժը կրելու պայմանների ընկալման առանձնահատկությունների, գործադրվող ուղղիչ ներգործության հետազոտության վրա:

Ելնելով ազատագրկման դատապարտված անչափահասների դաստիարակության նպատակներից՝ առաջարկում ենք նախատեսել տույժի պայմանական կիրառում՝ կարգապահական մեկուսաբան տեղավորելու ձևով: Եթե դատապարտյալը փորձաշրջանի ընթացքում նոր խախտում թույլ չտա, տույժը չպետք է կիրառվի: Այն ժամկետը, որի լրանալուն պես պայմանական տույժի միջոցը կա-

րող է մարված համարվել, պետք է կազմի ոչ պակաս քան երեք, բայց ոչ ավել, քան վեց ամիս: Նման ժամկետը հնարավորություն կտա դատապարտյալին լուրջ մտածելու իր վարքագծի մասին և փորձելու փոխել այն դեպի լավը:

Ամփոփելով վերոնշյալը՝ նշենք, որ փորձել ենք ներկայացնել աշխատանքի առավել կարևոր հետևությունները, որոնք հաստատում են հետազոտության արդյունքների նորությունը, տեսական և գործնական նշանակալիությունը:

Գիտական հողավածի հիմնական ընդհանուր հետևությունների թվին կարելի է դասել հետևյալ դրույթները.

- Ազատագրկման ձևով պատժի կատարման տարբերակումը և անհատականացումը քրեակատարողական իրավունքի ինքնուրույն և միևնույն ժամանակ անխզելիորեն փոխկապակցված սկզբունքներ են, որոնք ենթադրում են ազատագրկման դատապարտված անձանց նկատմամբ ոչ միայն տարբեր ծավալի և բնույթի ներգործության հարկադրական միջոցների, իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումների, այլև ոչ պատժիչ նշանակության ուղղիչ ներգործության միջոցների իրավական ամրագրում ու գործնականում կենսագործում,

- Ազատագրկման ձևով պատժի կատարման տարբերակում՝ քրեակատարողական օրենսդրության նպատակներին հասնելու և խնդիրները լուծելու համար, ազատագրկման դատապարտված կոնկրետ առանձնացված խմբերի նկատմամբ ուղղիչ ներգործության տարբեր ծավալների իրավական կարգավորում՝ հաշվի առնելով նրանց հասարակական վտանգավորության աստիճանը, վարքագիծը և անձի առանձնահատկությունները, որոնցով պայմանավորվում է ուղղիչ ներգործության միջոցները նրանց կողմից ընկալելու աստիճանը,

- ազատագրկման ձևով պատժի կատարման անհատականացում, կոնկրետ դատապարտյալի նկատմամբ նշանակված պատժի և ուղղիչ ներգործության միջոցների բովանդակությունը սահմանող քրեական և քրեադատավարական օրենսդրության դրույթների իրագործում՝ հաշվի առնելով դատապարտյալի անձի առանձնահատկությունները, պատիժը կրելու ընթացքում նրա դրսևորած վարքագիծը, ուղղիչ ներգործության միջոցների նկատմամբ վերա-

բերմունքը և նման ներգործությունն ընկալելու առանձնահատկությունները:

- ՀՀ քրեակատարողական համակարգի, ՌԴ, ինչպես նաև արտասահմանյան շատ երկրների պատժիչ հաստատությունների զարգացումն ընթացել է անչափահասների համար ուղղիչ հաստատությունների զարգացման, դրանցում կալանքի տակ պահելու պայմանների կարգավորման և հետագա հումանիզացման, անչափահասների նկատմամբ ուղղիչ ներգործության ուժեղացման, պատժի կատարման տարբերակումը և անհատականացումը խորացնելու ուղղությամբ: Ընդ որում՝ օրենսդրությունում ամրագրվող պատժի կատարումը տարբերակելու և անհատականացնելու կարևորագույն չափանիշներն էին դատապարտյալի հանրային վտանգավորության աստիճանը, նրա վարքագիծը պատիժը կրելու ընթացքում և ուղղվելու աստիճանը:

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ОСУЖДЕННЫХ

Роза Абрамян

Аспирант кафедры уголовного права ЕГУ

Актуальность данной научной статьи обусловлена теоретической и практической значимостью изучения неразрывно связанных между собой проблем дифференциации и индивидуализации исполнения наказания в виде лишения свободы в отношении несовершеннолетних осужденных.

Ввиду неоднородного состава несовершеннолетних осужденных, направляемых в воспитательные колонии, особую значимость приобретает проблема реализации правовых принципов, среди которых важное место занимает принцип дифференциации и индивидуализации исполнения наказания в виде лишения свободы. Вместе с тем следует подчеркнуть, что для достижения целей уголовного наказания данный принцип на современном этапе развития уголовно-исполнительной системы осуществляется недостаточно эффективно.

**LEGAL REGULATION OF DIFFERENTIATION AND
INDIVIDUALIZATION OF THE EXECUTION OF PUNISHMENT IN
THE FORM OF DEPRIVATION OF LIBERTY IN RELATION TO
JUVENILE CONVICTS**

Roza Abrahamyan

PhD student of the chair of criminal law, YSU

The relevance of the study is due to the theoretical and practical significance of the inextricably interrelated problems of differentiation and individualization of the execution of the sentence of imprisonment for juvenile convicts.

Due to the heterogeneous composition of juvenile convicts sent to educational colonies, the implementation of legal principles is of particular importance, among which a special place belongs to the principle of differentiation and individualization of the execution of punishment in the form of imprisonment. At the same time, it should be emphasized that this principle at the present stage of development of the penitentiary system is not carried out sufficiently to achieve the goals of criminal punishment.

Բանալի բառեր՝ պատժատեսակ, ուղղման միջոց, անչափահաս դատապարտյալ, քրեակատարողական հիմնարկ, պատժի նպատակ, ազատազրկում պատժատեսակի կատարման տարբերակում, ազատազրկում պատժատեսակի կատարման անհատականացում, պատժի նպատակ, դատապարտյալների դասակարգում, ուղղման միջոց, պենիտենցիար քաղաքականություն:

Ключевые слова: наказание, средство исправления, несовершеннолетние осужденные, колония, цель наказания, дифференциация и индивидуализация исполнения наказания в виде лишения свободы, классификация заключенных, пенитенциарная политика.

Keywords: punishment, cure, juvenile convicts, colony, purpose of punishment, the differentiation and individualization of the penalty of imprisonment, classification of prisoners, the penal policy.